

BESEDA UREDNIKA

Druga številka letnika 2020 naše revije je obeležena s *500-letnico Adama Bohoriča* (1520–1598); njemu sta posvečeni dve začetni razpravi in zadnji stavki v rubriki Kronika, s pobudo, da se tudi njemu v Wittenbergu postavi ustrezna spominska plošča, kot jo je tam letos dobil Matija Vlačić (1520–1575). (Njegove 500-letnice smo se posebej spomnili v 30. številki revije.)

Jubilejno srečanje z Adamom Bohoričem, jezikoslovnim imenom in avtoriteto slovenskih protestantov 16. stoletja, nas ponovno sooči s »ču-dežem« in/ali »eksemplaričnim zgledom« vloge jezika pri oblikovanju »modernih narodov«, v našem primeru seveda pri oblikovanju slovenskega naroda. Tudi ob srečanju z Bohoričem se neizogibno soočimo z dejstvom, da je bil/postal v slovenskem primeru jezik okvir in vezivo konstituiranja (zavesti) novega tip »narodne skupnosti« – njen okvir/meja navzven in vezivo navznoter. Tak okvir/meja je postal (poseben) »slovanski jezik prebivalcev Kranjske, Koroške in Štajerske« (namenoma povzemam/prevajam naslov prve kasnejše znanstvene slovnice Jerneja Kopitarja iz leta 1808) in tako vezivo je postal postopoma standardizirani in poenoteni knjižni jezik na njegovi osnovi.

Okvir/meja konstituiranja (zavesti) slovenskega naroda, Slovencev kot naroda, niso bile kot pri mnogih drugih narodih obstoječe ali zgodovinske državno-politične meje, ki so razmejevale/povezovalle ali delile njihov prostor: to ni bila njihova (katoliška) religija, saj jih ta ni razločevala od nobenih, ne notranjih ne zunanjih sosedov, njena organizacija

pa jih je s svojimi škofijami delila in povezovala ne glede na jezikovne in tudi državno politične opredelitve; tega okvira in veziva ni vnaprej nudila niti »geografija« s svojim neosrediščenim, prav »sredobežnim« prostorom, ki v enem delu beži in se nadaljuje v dinarsko-balkanski svet, v drugem v panonskega, v tretjem delu neposredno teži k Mediteranu (in Italiji), v četrtem se z dolinami in gorami zapira in odpira v širše alpsko področje. Zaradi vseh teh razmer in razlogov – zaradi neizogibnih stikov, selitev, mešanj – so tudi tradicionalne folklorno-etnične življenjske navade, »šege in običaji«, »materialna in duhovna kultura« – (bili) pogosto bolj podobni/sorodni bližnjim (nemškimi, hrvaškimi, italijanskimi, madžarskimi) sosedom kot pa prebivalcem drugih slovenskih pokrajin. In prav isto lahko rečemo za danes tako modno iskane in poudarjane »rasne«/ gen(et)ske ugotovitve. Seveda lahko stikanje in prežemanje raznolikosti privede do novih, specifičnih mešanic in sintez – toda spet: dejstvo je, da se je kot dominantni zunanji okvir/meja sodobne narodne povezanosti/identitete uveljavil jezik, ne pa neka stopnja (kakšna?) specifičnosti kulturne, »genske« ali geografske mešanice.

Če smo natančnejši: jezik se je kot okvir in vezivo navznoter in meja navzven pri prizadevanju za narodno združitev (*Zedinjena Slovenija*), avtonomijo in državnost, uveljavil nasproti jezikovno tujim nemško, italijansko, madžarsko govorečim sosedom; nasproti jezikovno sorodnim – v ljudskih govorih in knjižnih jezikih – hrvaškimi sosedom, tudi nasproti tistim »tako rekoč enakim« v Zagorju in Medjimurju, pa se je kot odločilna uveljavila državno-politična meja: skoraj tisočletna meja nemškega cesarstva, ki mu je vseskozi pripadal bodoči/sedanji slovenski prostor, hrvaški pa ne, ali le deloma in občasno. (Posebno in zato najdlje odprto vprašanje je Istra s svojo trojezičnostjo in večstoletno politično dominacijo Benetk.) In prav politična in kulturna vključenost v ta prostor (pretežno nemško govorečih), je v 16. stoletju bistveno določala dogajanje v *Windischlandu*, deželi ali deželah slovensko govorečih. Omogočila je hiter prodor reformacije (ki je zahtevala dostopnost Božje besede v ljudskem jeziku za vse) ter ji nudila politično in kulturno spodbudo in oporo z Augsburškim verskim mirom 1555 ter močjo nemških protestantskih knezov, mest in deželnih stanov. Ne sicer zadostno, da

bi spričo katoliške opredelitve Habsburžanov dolgoročno preživela, a zadostno, da je zaživela vsaj začasno in obrodila sadove, kakršen je bil tudi slovenski knjižni jezik.

Rekli smo »čudež« in »eksemplarični vzor« za zgodovino in teorijo narodotvorne vloge jezika.

Čudež je bil, da je prizadevanje izgnanega in izobčenega duhovnika, njegova zavzetost, da pride Božja beseda in »pravo spoznanje Boga« tudi do njegovih »lubih Slovincov«, privedlo do pisane in tiskane Božje besede tudi za »Cerkev slovenskega jezika«, za ljudi, med katerimi je komajda kdo sploh znal brati. Čudež je bil, da je tako nastali knjižni jezik kasneje uspel postati okvir in vezivo »območja« slovenskega naroda, čudež je bil, da je tako nastali moderni slovenski narod uspel doseči združitev, avtonomijo in državnost v okvirih/mejah dosega svojega jezika (ne glede na zgodovinsko neizogibno »nepopolnost« uresničitve tega). Kocbek je nekoč zapisal: »Z nami, Slovenci, ima Bog posebne načrte«. Mislil je sicer na slovensko pričevanje v spopadu z nacističnim »demonškim zanikanjem našega narodnega obstoja« (*Kdo sem*, 1965). Toda lahko bi se nanašalo tudi na slovensko pričevanje, kako lahko »od Svetega duha ustvarjena lakota in žeja po evangeliju« (Trubar 1555) porodi knjižni jezik za ljudstvo iz govorice ljudstva, kako zaradi Božje besede nastali (slovenski) knjižni jezik porodi nov »božji narod« – narod, ki je *creatura verbi*, stvaritev (Božje) besede. Mistika in nacionalistična mitologizacija ... ?

Vsekakor pa smo spet pri *Bohoriču, njegovem delu in dediščini*.

Prav je da spomnimo, da je o Bohoričevi slovnici že čisto na začetku izhajanje revije, v štev. 3–4 (2006), pisal Kozma Ahačič, ki je svojo vse do zdaj najizčrpnjšo analizo in presojo Bohoričeve slovnice zaokrožil z doktorsko disertacijo in knjigo o zgodovini misli o jeziku in književnosti na Slovenskem v obdobju protestantizma (Ljubljana, 2007).

Jezikoslovka Majda Merše začenja tokratne *Razprave* z analitičnim prikazom *Bohoričevega prispevka k slovenskemu slovaropisju*, posebej k nastanku dveh znamenitih Megiserjevih večjezičnih slovarjev iz let 1592 in 1603 (o katerih je v reviji pisala v štev. 3–4/2006). Vincenc Rajšp v prispevku *Slovenci in Slovani v predgovoru k Articae horulae* pou-

darja, da je bila Bohoričeva poudarjena umestitev (jezika) prebivalcev Kranjske, Štajerske, Koroške, Krasa in Goriške v široki slovanski svet (in v njegovo bolj ali manj izmišljeno davno in slavno zgodovino), namenjena tudi krepitvi njihove (ne le jezikovne) samozavesti. Opozarja, da je Bohoričeva slovnica izšla le nekaj let po prvih pomembnih slovnicaх nemškega jezika.

Tanja Žigon obudi spomin na nezasluženo skoraj povsem pozabljenega nemško pišočega zgodovinarja *Petra Radicsa* (Postojna 1836–Ljubljana 1912) in njegov prispevek k poznavanju protestantizma 16. stoletja na Kranjskem; članek je hkrati prispevek k predstavitvi znamenitih protestantskih plemiških in meščanskih rodbin iz 16. stoletja, tokrat *Auerspergov/Turjaških, konkretno Herbarta Turjaškega*, katerih občudovalec in slavilec je bil tudi Peter Radics. Darja Kerec prikaže *odnos do protestantov/evangelikanov v prekmurskem katoliškem časopisju* od konca 19. stoletja do začetka 2. svetovne vojne. Jonatan Vinkler nadaljuje z analizo sprejema in vpliva Jana Amosa Komenskega pri Slovencih, tokrat z raziskovanjem aktualnih recepcijsko še živih izdaj češkega učenjaka in duhovnika ob koncu 20. stoletja, kar je ubesedeno kot besedilno editološka analiza zadnje izdaje Komenskega *Velike didaktike* v slovenskem prostoru (1995). Razprava je hkrati iztočnica k diskusiji, kako s primerljivimi besedilnimi svetovi, kot je Komenskega, v prihodnje in po kakšnih načelih.

Nada Grošel je začela letošnjo sezono *Študijskih večerov* s prikazom izzivalnih religioloških idej znanega švedskega pisatelja *Hjalmarja Söderberga* (1869–1941); žal so se z njenim predavanjem zaradi pandemijske karantene letošnji študijski večeri v Trubarjevi hiši literature in v reviji zaenkrat končali.

Tudi besedilo Marko Kerševana o *Engelsovem obravnavanju začetkov krščanstva* je bilo zamišljeno in pripravljeno za predavanje na Študijskih večerih, tudi zato, da bi ob Engelsovi 200-letnici tako počastili tudi *jubilej*, 85-letnico, *voditelja večerov Božidarja Debenjaka*. Prof. Debenjak je namreč odločilno zakoličil svojo akademsko pot prav z doktorsko disertacijo o Friedrichu Engelsu, ki je izšla pred natanko 50 leti kot knjiga z naslovom *Friedrich Engels – zgodovina in odtujitev* (Maribor 1970);

v minulem desetletju pa je več predavanj na študijskih večerih in objav v naši reviji namenil temam/besedilom *Biblije* in časov zgodnjega krščanstva (na primer *O Mariji in evangeliju* v št. 28/2018), s katerimi se je soočal tudi Engels v svojih mladih in poznih letih. Ker študijski večeri letos niso bili uresničeni, naj bo to, kar bi bilo sicer predstavljeno in povedano na njih, kljub temu zabeleženo in objavljeno v rubriki *Bilo je povedano*. Prof. Debenjaku pa vse dobro in (za)hvala za dosedanje in prihodnje študijske večere!

V *Razgledih*, vpogledih prispevek Mihaela Glavana o Kocbeku in Kierkegaardu omogoči posreden in neposreden (s ponatisom delov dveh besedil) vpogled v Kocbekovo pisanje o danskem mislecu, ki je kot Kocbek združeval zavzeto osebno krščanstvo z ostro kritiko stranpoti cerkvene organizacije svojega časa (pri Kierkegaardu danske luteranske državne cerkve). O Kierkegaardu je v reviji pisal Peter Kovačič v št. 31/2020. Vincenc Rajšp (tudi kritično) prikaže raziskavo in knjigo avstrijskega zgodovinarja Karla-Reinharta Traunerja o mariborskih (nemških) evangeličanih 19. in 20. stoletja (Wien: Böhlau 2017) v kontekstu medkonfesionalnih in mednacionalnih odnosov, o katerih je s »slovenske strani« in njenih zornih kotov v reviji pisal zgodovinar Boštjan Zajšek (23-24/2016). Knjiga s svojimi dokumenti in presojami gotovo kliče k nadaljnjim razpravam in raziskavam.

V *Kroniki* kot običajno objavljamo slavnostni govor ob osrednji državni proslavi dneva reformacije. Tokrat, v času, ko zaradi pandemije ni bilo javnih prireditev, ga je na virtualni/televizijski proslavi prebral Alojz Kovšca, predsednik Državnega sveta Republike Slovenije. Zabeležili smo tudi postavitve spominske plošče Matiji Vlačiču, *Matthiasu Flaciusu Illyricusu*, v Luthrovem Wittenbergu, ob 500-letnici njegovega rojstva ter pobudo Luke Ilića, da bi tako ploščo dobil tudi Adam Bohorič. Prav je, da v *Kroniki* ob tem zabeležimo tudi, da je pomembni raziskovalec Vlačičevega življenja in dela, teolog in zgodovinar Luka Ilić, dolgoletni sodelavec naše revije, prejel ob letošnjem Vlačičevem jubileju posebno priznanje mesta Labina, rojstnega kraja znamenitega istrskega rojaka.

Ob zaključku urejanja te številke nas je dosegla in pretresla vest, da je umrla članica uredništva in zvesta sodelavka revije Cvetka Hedžet Tóth. Univerzitetna profesorica filozofije je bogatila revijo in slovensko kulturno javnost s prikazi in analizami pomembnih filozofov in teologov – v zadnjih številkah Nietzscheja in Tillicha – posebej z vidika etike in protestantizma. Ostala nam bo vzgled zvestobe filozofskemu etosu iskanja resnice in protestantski etiki poklicne in človeške odgovornosti. Cvetka, hvala!

Marko Kerševan in Jonatan Vinkler